

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ГРОМАДЯН: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ЗАХИСТУ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СУДІ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Ковтун О. М.

ВСТУП

Мабуть, у сучасному світі не існує людини, яка б не знала про існування глобальних екологічних проблем. Зокрема, серйозне занепокоєння викликають зміни клімату, проблема переробки та утилізації відходів, зниження біорізноманіття, забруднення атмосферного повітря, вод, ґрунтів, масова вирубка лісів та інші екологічні проблеми. Людство сьогодні перебуває на межі екологічної катастрофи. Збройна агресія російської федерації проти України ще більш ускладнила ситуацію, порушуючи основоположне екологічне право на безпечне для життя та здоров'я довкілля (ст. 50 Конституції України). Рашисти заподіяли значної шкоди українському довкіллю. У результаті постійних обстрілів виникають масштабні лісові пожежі, знищуються природоохоронні території, флора та фауна, екосистеми забруднюються небезпечними хімічними речовинами від боєприпасів, військової техніки. Це лише деякі приклади негативних впливів на довкілля внаслідок воєнних дій. З початку війни Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України зафіксувало майже 2300 випадків шкоди довкіллю внаслідок бойових дій. За словами міністра екології та природних ресурсів України Руслана Стрільця, загальна сума збитків вже становить понад \$46 млрд, які Україна з часом вимагатиме від Росії як військові репарації¹. Але, на жаль, це не остаточна сума, тому що військові дії наразі тривають.

Визнання світовою спільнотою наявності чисельних екологічних проблем, пов'язаних передусім із значним техногенним впливом людської діяльності на стан довкілля зумовило до закріплення нового типу прав людини і громадянина – екологічних прав громадян, що сформувалися в останні десятиліття ХХ століття. Визнання та закріплення екологічні права отримали таких міжнародно-правових документах: Стокгольмська декларація з питань охорони навколишнього середовища (1972), Конвенція ООН про оцінку впливу на довкілля у транскордонному контексті (1991), Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку (1992), Конвенція ООН про біологічне різноманіття (1992), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату (1992), Конвенція ООН про цивільну відповідальність за

---

¹ Якої шкоди завдала війна довкіллю України. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108729/yakoyi-shkody-zavdala-vijna-dovkillyu-ukrayiny-the-economist/> (дата звернення – 17.05.2023).

екологічну шкоду (1993), Конвенція ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, 1998) тощо².

Україна однією з перших закріпила систему екологічних прав у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991). У 1996 році екологічні права в Україні отримали конституційне визнання та закріплення (ст. 50 Конституції України).

В екологічному праві загальнотеоретичні дослідження класифікації екологічних прав та їхнього захисту здійснювали такі правознавці, як: В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Ю.О.Вовк, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, Н. Р. Кобецька, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Ю.А. Краснова, Н. Р. Малишева, В. Л. Мунтян, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та інші.

1. Поняття та види екологічних прав громадян

Екологічні права громадян – це закріплені в законі і гарантовані системою права можливості у сфері охорони довкілля, використання природного середовища та забезпечення екологічної безпеки.

Забезпечення екологічних прав є основою екологічної політики держави і метою її здійснення. Так, Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року (далі – Стратегія), затверджені Законом України від 28 лютого 2019 р. №2697-VIII метою державної екологічної політики прямо визначають досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою *забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля*, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем³.

Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 схвалена Національна стратегія у сфері прав людини, що зумовлено необхідністю вдосконалення діяльності держави щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини, створення дієвих механізмів їх реалізації та захисту, розв'язання системних проблем у зазначеній сфері. *Забезпечення екологічних прав* є однією із стратегічних цілей, що пов'язано з безпечним

---

² Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. К: ФОП Ямчинський О.В., 2021. с. 6 URL: http://dglib.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/9092/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85.pdf (дата звернення – 17.05.2023).

³ Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 28 лютого 2019 року №2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

навколишнім природним середовищем для життя та здоров'я людини в Україні.

Стратегічна ціль – навколишнє природне середовище є безпечним для життя та здоров'я людини в Україні; існує реальна можливість отримання громадянами компенсації за шкоду, заподіяну їх здоров'ю і майну внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; інформація про стан навколишнього природного середовища є доступною для населення⁴.

Проблеми, на вирішення яких спрямований стратегічний напрям: загрозливий для здоров'я людей антропогенний вплив на навколишнє природне середовище; низький рівень контролю за дотриманням законодавства про охорону навколишнього природного середовища; необізнаність населення про екологічні права, механізми їх реалізації та захисту.

Завдання, спрямовані на досягнення цілі: впровадити основні принципи охорони навколишнього природного середовища, міжнародні норми та стандарти у сфері екологічної безпеки на усіх напрямках державної політики та у сферах діяльності людини; забезпечити вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища та вільне отримання, використання, поширення і зберігання такої інформації; підвищити рівень поінформованості населення про екологічні права, механізми їх реалізації та захисту; удосконалити правові процедури оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки, зокрема в частині забезпечення інформування громадськості та її участі в процесі прийняття рішень; створити загальнодержавну екологічну автоматизовану інформаційно-аналітичну систему забезпечення доступу до екологічної інформації; удосконалити відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища; створити ефективний механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

Очікувані результати: впроваджено основні принципи охорони навколишнього природного середовища, імплементовано міжнародні норми та стандарти у сфері екологічної безпеки на усіх напрямках державної політики та у сферах діяльності людини; функціонує механізм обов'язкового здійснення стратегічної екологічної оцінки та врахування її результатів під час підготовки документів державного планування, з метою належного аналізу їх впливу на довкілля, у тому числі на здоров'я населення; наявний ефективний механізм відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища.

---

⁴ Національна стратегія у сфері прав людини. Схвалено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

Основні показники: рівень обізнаності населення щодо екологічних прав, механізмів їх реалізації та захисту; кількість звернень громадян до уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суду, а також до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо порушення екологічних прав⁵.

Екологічні права обумовлені життєвими потребами людини, необхідністю гарантувати екологічно безпечні умови життя людини як найвищої соціальної цінності.

Екологічні права громадян мають переважно немайновий характер, спрямований на задоволення соціальних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних та духовних потреб. Тільки право на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів може мати майновий характер, задовольняти економічні інтереси.

Однією з наукових класифікацій екологічних прав громадян (за юридичним значенням) є їхній поділ на конституційні та інші.

Систему конституційних екологічних прав людини та громадянина, відповідно до ст. 50 Конституції України, становлять права: на безпечне для життя та здоров'я довкілля; на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту та право на їх поширення; на заборону втаємничувати таку інформацію; на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням зазначених прав⁶.

Своє законодавче закріплення екологічні права в Україні отримали у 1991 році: розділ II Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (далі – Закону) називається «Екологічні права та обов'язки громадян». Відповідно до ст. 9 Закону кожний громадянин України має право на:

- а) безпечне для його життя та здоров'я навколишнє природне середовище;
- б) участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань;
- в) участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів;
- г) здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів;
- д) об'єднання в громадські природоохоронні формування;

---

⁵ Національна стратегія у сфері прав людини. Схвалено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

⁶ Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

е) вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом;

є) участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля;

ж) одержання екологічної освіти;

з) подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їх здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище;

и) оскарження у судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, передбаченому законом;

і) участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки.

Законами України можуть бути визначені й інші екологічні права громадян⁷.

Право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище є основним загальнолюдським, фундаментальним правом. Воно тісно пов'язане з правом людини на життя і охорону здоров'я. Всі інші екологічні права громадян пов'язані з його реалізацією, спрямовані на його забезпечення або захист. Цьому праву кореспондується конституційний обов'язок держави забезпечувати екологічну безпеку в Україні (ст. 16 Конституції).

У законодавстві України встановлено право на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище, на відміну від міжнародно-правових актів, де передбачено «середовище, яке дозволяє вести гідне і квітуче життя», або «життя в гармонії з природою», або на відміну від законодавства інших держав, які закріпили в законодавстві в тій чи іншій редакції право на сприятливе навколишнє середовище.

Вперше спеціальне закріплення суто екологічних прав, а саме права на життя у сприятливому середовищі, було закріплене в Декларації Стокгольмської конференції ООН по навколишньому середовищу (1972 р.). З тексту Декларації випливає, що право на життя у сприятливому навколишньому середовищі є таким же фундаментальним правом людини, як і право на свободу та рівність. Сприятливе навколишнє середовище, відповідно до Декларації, – це таке середовище, яке дозволяє вести гідне життя. У Стокгольмській декларації право на життя у сприятливому навколишньому середовищі пов'язане з відповідальністю людини за охорону і покращення його стану на благо теперішнього і майбутніх поколінь. Концептуальні ідеї Стокгольмської конференції знайшли своє відображення

---

⁷ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

в інших міжнародних актах: Заключному акті наради з питань безпеки та співробітництва у Європі (1975 р.); у Конвенції про транскордонне забруднення на великі відстані (1979 р.); у резолюції Генеральної Асамблеї ООН «Про історичну відповідальність держав за забезпечення природи Землі для теперішнього і майбутніх поколінь» та в інших міжнародно-правових документах. У Декларації конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, яка відбулась в 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, закріплене право громадян на здорове і плідне життя в гармонії з природою. Сучасний розвиток, відповідно до Декларації, не повинен здійснюватись на шкоду інтересам охорони навколишнього природного середовища на благо теперішніх та майбутніх поколінь. У Декларації були також сформульовані права громадян на доступ до інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя у сфері довкілля (принцип Х)⁸.

Сприятливе середовище слід розуміти як таке, що позитивно впливає на стан здоров'я людей та біологічні процеси функціонування живих організмів.

Безпечне для життя і здоров'я довкілля – це таке, яке не впливає негативно на стан здоров'я людей, не перевищує встановлених у законодавстві нормативів екологічної безпеки.

Безпечність навколишнього природного середовища має відповідати таким *юридичним критеріям (показникам)*: 1) гранично допустимі концентрації забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі (ГДК); 2) гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин; 3) гранично допустимі рівні фізичних (акустичного, електромагнітного, іонізуючого, радіаційного та ін.) та біологічних факторів небезпечного впливу на довкілля.

Екологічні нормативи повинні встановлюватися з урахуванням вимог санітарно-гігієнічних та санітарно-протиепідемічних правил і норм, гігієнічних нормативів. Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України (ст. 33 Закону)⁹.

Право на вільний доступ до інформації про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) та вільне отримання, використання, поширення та зберігання такої інформації, за винятком обмежень, встановлених законом. Право вільного доступу до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів та предметів побуту гарантується Конституцією України (ст. 50). Така інформація ніким не може бути засекречена.

---

⁸ Кобринський В.Ю., Камінський А.І. Основні засади класифікації екологічних прав та обов'язків людини і громадянина. Право і суспільство. 2012. № 2. С. 55. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/12.pdf (дата звернення – 17.05.2023).

⁹ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

25 червня 1998 року Україна підписала Оргуську конвенцію, а Верховна Рада України ратифікувала її 6 липня 1999 року (Закон України від 06 липня 1999 року № 832).

Оргуська Конвенція була прийнята з метою сприяння захисту права кожної людини нинішнього і майбутніх поколінь жити в навколишньому середовищі, сприятливому для її здоров'я та добробуту, кожна зі Сторін гарантує права на доступ до інформації, на участь громадськості в процесі прийняття рішень і на доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, відповідно до положень зазначеної Конвенції¹⁰.

Оргуська конвенція є унікальним механізмом. Вона забезпечує право людей на здорове навколишнє середовище. Міжнародна угода ЄЕК ООН, підписана в 1998 році в датському місті Оргус, надає громадянам Європи та колишнього Радянського Союзу право на інформацію, участь у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань навколишнього середовища. Оргуська конвенція не тільки проголошує, декларує екологічні права громадян, а й регулює процедурні (процесуальні) права їхнього захисту.

Відповідно до ст. 25 Закону інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про:

- стан навколишнього природного середовища чи його об'єктів – землі, вод, надр, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та рівні їх забруднення;

- біологічне різноманіття і його компоненти, включаючи генетично видозмінені організми та їх взаємодію із об'єктами навколишнього природного середовища;

- джерела, фактори, матеріали, речовини, продукцію, енергію, фізичні фактори (шум, вібрацію, електромагнітне випромінювання, радіацію), які впливають або можуть вплинути на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей;

- загрозу виникнення і причини надзвичайних екологічних ситуацій, результати ліквідації цих явищ, рекомендації щодо заходів, спрямованих на зменшення їх негативного впливу на природні об'єкти та здоров'я людей;

- екологічні прогнози, плани і програми, заходи, в тому числі адміністративні, державну екологічну політику, законодавство про охорону навколишнього природного середовища;

- витрати, пов'язані із здійсненням природоохоронних заходів за рахунок фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел фінансування, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля.

---

¹⁰ Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська Конвенція). Конвенцію ратифіковано Законом №832-XIV від 6 липня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення – 17.05.2023).

Основними джерелами такої інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами¹¹.

Правовий механізм реалізації права на екологічну інформацію визначається конституційними Законами України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657 (в редакції Закону від 13 січня 2011 року № 2938-VI)¹², «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI¹³.

Відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про доступ до публічної інформації» у разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту¹⁴.

Основними джерелами такої інформації є дані моніторингу довкілля, кадастрів природних ресурсів, реєстри, автоматизовані бази даних, архіви, а також довідки, що видаються уповноваженими на те органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, окремими посадовими особами.

Право на участь в обговоренні та внесення пропозицій до проектів нормативно-правових актів, матеріалів щодо розміщення, будівництва і реконструкції об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, внесення пропозицій до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, юридичних осіб, що беруть участь в прийнятті рішень з цих питань. Це колективне право, спрямовано на залучення громадян до прийняття екологічно важливих рішень. Якісно нового розвитку це право набуло після набуття чинності Законом України «Про оцінку впливу на довкілля»¹⁵. Варто відзначити, що цей Закон в п. 2 ст. 1 розглядає громадськість як одну чи більше фізичних або юридичних осіб, їхні об'єднання, організації або групи. Це є позитивним кроком і повною мірою відповідає міжнародним стандартам охорони

---

¹¹ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

¹² Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року №2657 (в редакції Закону від 13 січня 2011 року №2938-VI). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

¹³ Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

¹⁴ Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

¹⁵ Про оцінку впливу на довкілля. Закон України від 23 травня 2017 року № 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

довкілля й захисту екологічних прав, зокрема Оргуській конвенції. Більше того, оцінювання впливу на довкілля є віддзеркаленням європейської моделі захисту екологічних прав, центральне місце в ній посідають саме представники екологічно зацікавленої громадськості з метою вивчення громадської думки щодо планованої діяльності та її можливих екологічних ризиків у перспективі.

Цілком слушною є висловлена у вітчизняній юридичній науці думка, що оцінювання впливу на довкілля в сучасних українських реаліях є значно прогресивнішим, ніж екологічна експертиза, зважаючи на високий запобіжний ефект першого, і пропагує європейські цінності в охороні навколишнього середовища, які є надзвичайно важливими та необхідними для України¹⁶.

Право на участь в розробці та здійсненні заходів щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального і комплексного використання природних ресурсів. Так само колективне, ініціативне право.

Право на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів. Так, за видом природного ресурсу, що використовується, виділяють: право землекористування, право лісокористування, право водокористування, право надрокористування тощо.

Законодавством України громадянам гарантується право загального використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб (естетичних, оздоровчих, рекреаційних, матеріальних тощо) безоплатно, без закріплення цих ресурсів за окремими особами і надання відповідних дозволів, за винятком обмежень, передбачених законодавством України (ч.2 ст. 38 Закону)¹⁷.

В порядку спеціального використання природних ресурсів громадянам, підприємствам, установам і організаціям надаються у володіння, користування або оренду природні ресурси на підставі спеціальних дозволів, зареєстрованих у встановленому порядку, за плату для здійснення виробничої та іншої діяльності, а у випадках, передбачених законодавством України, – на пільгових умовах (ч.3 ст. 38 Закону)¹⁸.

Право на об'єднання в громадські природоохоронні формування. Таке право дозволяє активніше брати участь у прийнятті екологічно важливих рішень. Правовий механізм реалізації та захисту цього права визначається ст. 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законом України «Про громадські об'єднання» від 22 березня

---

¹⁶ Антонюк У.О., Джуган В.О. Правове регулювання оцінювання впливу на довкілля. С.250. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/35/541/1149-1?inline=1> (дата звернення – 17.05.2023).

¹⁷ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

¹⁸ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

2012 року №4572-VI¹⁹. Діяльність громадських організацій в галузі охорони навколишнього природного середовища здійснюється відповідно до законодавства України на основі їх статутів.

Право на участь у громадських обговореннях з питань впливу планованої діяльності на довкілля. Це право є колективним, реалізується у таких правових формах як публічні слухання, відкриті засіданнях, надсилання письмових пропозицій, передача таких пропозицій по телефону, в інший спосіб. Це право активізовано з прийняттям Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року №2059-VIII²⁰.

Право на одержання екологічної освіти. Механізм реалізації цього права забезпечується положеннями Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Про загальну середню освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про вищу освіту». Екологічна освіта – це система знань, умінь та навичок у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, що ставить за мету формування особистості з високим рівнем екологічної культури, екологічного виховання, екологічної свідомості, яка володіє екологічною компетентністю і гармонійно взаємодіє з довкіллям на засадах сталого розвитку.

Право на подання до суду позовів до державних органів, підприємств, установ, організацій і громадян про відшкодування шкоди, заподіяної їм здоров'ю та майну внаслідок негативного впливу на навколишнє природне середовище. Підставою виникнення цього права є склад екологічного правопорушення, тобто: протиправність дії чи бездіяльності; заподіяння шкоди такими діями (бездіяльністю) відповідним об'єктам; причинний зв'язок між протиправною діяльністю (бездіяльністю) та заподіяною шкодою; суб'єктивна ознака правопорушення – вина у формі умислу чи неосторожності.

Відповідно до ст. 69 Закону шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі.

Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування недержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

---

¹⁹ Про громадські об'єднання. Закон України від 22 березня 2012 року №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

²⁰ Про оцінку впливу на довкілля. Закон України від 23 травня 2017 року №2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

Шкода, заподіяна довкіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог ст. 29 Закону України «Про угоди про розподіл продукції»²¹.

Право на оскарження в судовому порядку рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб щодо порушення екологічних прав громадян у порядку, визначеному законодавством. Таке право забезпечується Конституцією України, Законом України «Про звернення громадян», цивільно-процесуальним, адміністративно-процесуальним законодавством. Порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища мають бути поновлені, а їх захист здійснюється в судовому порядку відповідно до законодавства України (ст. 11 Закону).

Право на участь у процесі здійснення стратегічної екологічної оцінки. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку (далі – СЕО)» СЕО – це процедура визначення, опису та оцінювання наслідків виконання документів державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виправданих альтернатив, розроблення заходів із запобігання, зменшення та пом'якшення можливих негативних наслідків, яка включає визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки, складання звіту про стратегічну екологічну оцінку, проведення громадського обговорення та консультацій (за потреби – транскордонних консультацій), врахування у документі державного планування звіту про стратегічну екологічну оцінку, результатів громадського обговорення та консультацій, інформування про затвердження документа державного планування та здійснюється у порядку, визначеному цим Законом²².

2. Деякі особливості захисту екологічних прав громадян у Європейському суді з прав людини

Захист права передбачає використання передбачених законом можливостей (інструментів) для поновлення свого порушеного, визнання невизнаного, чи присудження оспорюваного права. Відповідно до ст. 20 Цивільного кодексу України право на захист особа здійснює на свій розсуд.

Формами захисту екологічних прав громадян є: адміністративний, судовий, громадський, самозахист, Звернення до Уповноваженого з прав людини тощо.

Згідно зі ст. 16 Цивільного кодексу України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу.

---

²¹ Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

²² Про стратегічну екологічну оцінку. Закон України від 20 березня 2018 року № 2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

Способами захисту цивільних прав та інтересів можуть бути: 1) визнання права; 2) визнання правочину недійсним; 3) припинення дії, яка порушує право; 4) відновлення становища, яке існувало до порушення; 5) примусове виконання обов'язку в натурі; 6) зміна правовідношення; 7) припинення правовідношення; 8) відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди; 9) відшкодування моральної (немайнової) шкоди; 10) визнання незаконними рішення, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

З прийняттям Конституції України громадяни мають можливість захищати свої права в міжнародних судових установах. Відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна²³.

У зв'язку зі вступом 9 листопада 1995 року України до Ради Європи та ратифікацією Законом України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції» наша держава визнала обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію ЄСПЛ в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

З аналізу судової практики слідує, що ЄСПЛ вбачає прояв екологічних прав в окремих основних правах людини і громадянина, що закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема: права на життя (ст. 2) (*Oneryildaz v. Turkey, L.C.B. v. the United Kingdom, Calvelli and Ciglio v. Italy*); права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту (ст.ст. 6, 13) (*Zender v. Sweden, Fredin v. Sweden (No. 2)*); права на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції» (ст. 8) (*Guerra and others v. Italy, Lopez Ostra v. Spain; and others v. Ukraine; Grimkovskaya v. Ukraine; Arrondelle v. the United Kingdom, Powell and Rayner v. United Kingdom, Fadeyeva v. Russia*); права на свободу об'єднання з іншими особами для захисту своїх інтересів (ст. 11) (*Koretskyu and others v. Ukraine*).

Отже, екологічні права громадян України можуть бути захищені в ЄСПЛ саме через права, які закріплені в нормах Конвенції.

Новою сторінкою у захисті екологічних прав у ЄСПЛ є розгляд так званих «кліматичних справ». На жаль, людство сьогодні перебуває на межі екологічної та кліматичної катастрофи. Наслідки зміни клімату відчувають всі жителі планети Земля: підвищується температура повітря, зникають із мапи островні держави, частіше виникають масштабні лісові пожежі,

---

²³ Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

катастрофічні паводки та посухи, тануть льодовики. Особливої актуальності ця проблематика набуває у контексті збройної агресії РФ проти України. Відповідно до огляду Всесвітнього економічного форуму «The Global Risks Report 2023», ризик неспроможності протидіяти зміні клімату визначено четвертим з десяти основних ризиків у дворічній і першим – у десятирічній перспективі²⁴.

Новою категорією екологічних справ у практиці ЄСПЛ є так звані «кліматичні справи». Йдеться про три справи: 1) Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland, № 53600/20; 2) Carême v. France, № 7189/21; 3) Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, № 39371/20.

Розгляд першої кліматичної справи (Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland, № 53600/20) розпочався 29 березня 2023 року. Вона стосується впливу на здоров'я екстремальної спеки, зумовленою зміною клімату. Позов до ЄСПЛ подала швейцарська асоціація Klima Seniorinnen, що об'єднує пенсіонерок, середній вік яких становить 73 роки. У своєму позові вони заявляють про «згубний вплив зміни клімату на життя і здоров'я людини» та стверджують, що негативні наслідки кліматичних змін безпосередньо зумовлюють порушення цілої низки основоположних прав і свобод, закріплених у Конвенції²⁵.

Друга справа – за позовом Д. Карема, члена Європейського парламенту від французької партії «Зелених», який оскаржує відмову Франції вживати більш радикальних заходів щодо протидії процесам зміни клімату (Carême v. France, № 7189/21). Ще на посаді мера Кареме позивався до французького суду від імені свого міста та від себе, заявляючи, що зміна клімату підвищує ризик затоплення його будинку. Вищий адміністративний суд Франції ухвалив рішення на користь міста проти центрального уряду у 2021 році, але відхилив індивідуальну скаргу Кареме, яку він згодом передав до ЄСПЛ.

Третя справа була ініційована групою молодих португальців. Вона поки без дати слухання. Заявники звинувачують одночасно 33 держави (серед них – росія та Україна), бездіяльність яких, на їхню думку, спричинила хвилі спеки в Португалії, що нібито впливає на їхні права людини. Тому ці держави потрібно зобов'язати вжити більше заходів для розв'язання проблеми зміни клімату (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, № 39371/20)²⁶.

---

²⁴ The Global Risks Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf Р.6. (дата звернення – 17.05.2023).

²⁵ ЄСПЛ як верховний суд з екологічних питань: розгляд кліматичних позовів у Стразбурзі. URL:

<https://yvu.com.ua/yespl-yak-verhovnyj-sud-z-ekologichnyh-pytan-rozglyad-klimatichnyh-rozoviv-u-strasburzi/> (дата звернення – 17.05.2023).

²⁶ ЄСПЛ як верховний суд з екологічних питань: розгляд кліматичних позовів у Стразбурзі. URL:

<https://yvu.com.ua/yespl-yak-verhovnyj-sud-z-ekologichnyh-pytan-rozglyad-klimatichnyh-rozoviv-u-strasburzi/> (дата звернення – 17.05.2023).

Отже, вперше в історії ЄСПЛ розглядатиме питання про те, чи може невиконання програмних документів з кліматичної політики порушувати права людини, закріплені в Конвенції.

Як відомо, Європейський Союз у 2019 році проголосив вкрай амбітну мету (так званий Європейський зелений курс, The European Green Deal): континент стане кліматично нейтральним до 2050 року. Останнє означає істотне зменшення парникових викидів в атмосферу, поступову відмову від вугілля та природного газу, а також більшу увагу до відновлювальних джерел енергії. Але реалізація зеленого курсу ЄС поставлена під загрозу через збройну агресію російської федерації проти України, що призвела до катастрофічних наслідків для людей та довкілля: багатотисячні людські жертви, мільйони біженців та внутрішньо переміщених осіб, масштабні руйнування, лісові пожежі, замінування територій, знищення біорізноманіття, забруднення земель, ґрунтів, вод, атмосферного повітря тощо. Поряд із цим, війна негативно впливає на зміну клімату, загрожує глобальним зусиллям з досягнення цілей Паризької кліматичної угоди.

Значну увагу проблемі було приділено на конференції Організації Об'єднаних Націй COP27, присвяченій кліматичним змінам і обмеженню викидів, що відбулася у Єгипті 6-18 листопада 2022 року. У виступах світових лідерів зазначалося, що саме через агресивну політику росії щодо України світ змушений був відмовитися від багатьох «зелених» ініціатив. Під загрозою перебуває перехід до поставлених кліматичних цілей, а тому необхідно докласти зусиль для якнайшвидшого припинення російсько-української війни. Генеральний секретар ООН Антоніу Гутерріш влучно зазначив: «Людство має вибір: співпрацювати або зникнути. Або пакт кліматичної солідарності, або пакт колективного самогубства». Він також влучно та справедливо зазначив, що нині світ перебуває на шляху до «кліматичного пекла» на тлі зростання викидів парникових газів²⁷. З огляду на те, що такі викиди можуть сягати сотень мільйонів тонн CO₂ на рік, необхідно ґрунтовніше оцінювати прямі та непрямі кліматичні наслідки війни²⁸. Надважливим завданням для України є включення до складу репарацій, які росія сплачуватиме Україні, екологічної шкоди, значну частку якої становитиме шкода, заподіяна клімату (що унеможливило виконання Україною більшості кліматичних зобов'язань).

Фіксувати конкретні факти екологічних злочинів рашистів загалом і кліматичних злочинів зокрема – вкрай важливо. Адже потім ці докази будуть представлені в Міжнародному кримінальному суді та Міжнародному суді

---

²⁷ «Весь світ страждає через російсько-українську війну» – Президент Єгипту відкрив саміт з питань клімату. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/jehypet-kliman/6823486.html> (дата звернення – 17.05.23).

²⁸ Вплив російської збройної агресії на зміну клімату. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/vplyv-rosiyskoyi-zbroynoyi-ahresiyi-na-zminu-klimatu?__cf_ch1_tk=23Gf_jZDZtBt7V0WPupUMnmeT88ZG__tJr4OFgpDp1MM-1683273823-0-gaNycGzNDOU (дата звернення – 17.05.2023).

ООН. До того ж, такі докази є вкрай важливими у справі ЄСПЛ (Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, № 39371/20), адже збройна агресія РФ проти України триває з 2014 року і протягом всього цього часу державо-агресором чиниться негативний вплив на клімат. Як відомо, на сьогодні російська федерація, як держава, виключена зі складу держав-членів Ради Європи, починаючи від 16 березня 2022 року. Також вона вийшла з системи Конвенції від 16 вересня 2022 року. Отже, росія не перебуває зараз в зоні юрисдикції ЄСПЛ і не зобов'язана виконувати рішення цього органу. Вона відмовилася виконувати рішення ЄСПЛ. Розгляд навіть тих справ, що тривають, знаходяться у суді й були подані до 16 вересня 2022 року, здійснюється з розрахунку на те, що Росія повернеться в систему ЄСПЛ та Конвенції. Але наразі ми розуміємо, що у найближчій перспективі це є малоімовірним. Російсько-українська війна триває, і росія невпинно продовжує рухати світ до «кліматичного пекла». За даними ООН, війна РФ проти України може зірвати досягнення цілей з уповільнення зміни клімату. Антоніу Гутерріш у виступі на Всесвітньому економічному форумі в Давосі (Швейцарія) 18 січня 2023 р. наголосив: «Ми наблизилися до зростання на рівні 2,8°C. Наслідки, як ми всі знаємо, будуть руйнівними. Деякі регіони нашої планети стануть непридатними для життя. Для багатьох це стане смертним вироком»²⁹.

Отже, розгляд кліматичних справ у ЄСПЛ є новою сторінкою історії захисту екологічних прав. Якщо ЄСПЛ визнає, що такі позови можна виносити на розгляд судового органу, то він буде змушений дати відповідь на питання, чи порушує кліматична політика держав право на життя (ст. 2 Конвенції) і право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції). Позитивні рішення у кліматичних справах іще більше актуалізують та прискорять процес визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля у якості самостійного права, закріпленого Додатковим протоколом до Конвенції, оскільки ст. 8 Конвенції (як найбільш універсальна та застосовувана до захисту екологічних прав стаття, не завжди є настільки гнучкою, щоб стовідсотково впоратися з цим завданням).

ВИСНОВКИ

Отже, визнання світовою спільнотою наявності чисельних екологічних проблем, пов'язаних передусім із значним техногенним впливом людської діяльності на стан довкілля зумовило до закріплення нового типу прав людини і громадянина – екологічних прав громадян, що сформувалися в останні десятиліття ХХ століття. Особливої актуальності досліджувана проблематика набула у контексті збройної агресії російської федерації проти України (еколого-правовий аспект), що потребує окремого наукового дослідження.

---

²⁹ Див: URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2023-01-18/secretary-generals-remarks-the-world-economic-forum> (дата звернення – 17.05.2023).

Україна однією з перших закріпила систему екологічних прав у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991). У 1996 році екологічні права в Україні отримали конституційне визнання та закріплення (ст. 50 Конституції України).

Екологічні права громадян – це закріплені в законі і гарантовані системою права можливості у сфері охорони довкілля, використання природного середовища, забезпечення екологічної безпеки. Особливістю цього різновиду прав громадян є те, що вони мають переважно немайновий характер, спрямований на задоволення соціальних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних та духовних потреб. Але екологічні права можуть мати також майновий характер, задовольняти економічні інтереси (наприклад, право на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів).

Серед найбільш поширених у юридичній науці класифікації є поділ екологічних прав на конституційні та інші.

Систему конституційних екологічних прав людини та громадянина, відповідно до ст. 50 Конституції України, становлять права: на безпечне для життя та здоров'я довкілля; на вільний доступ до інформації про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту та право на їх поширення; на заборону втаємничувати таку інформацію; на відшкодування шкоди, заподіяної порушенням зазначених прав. Система екологічних прав громадян визначена ст. 9 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища».

Формами захисту екологічних прав громадян є: адміністративний, судовий, громадський, самозахист, Звернення до Уповноваженого з прав людини тощо.

Ефективною формою захисту є захист екологічних прав громадян у ЄСПЛ. З аналізу судової практики слідує, що ЄСПЛ вбачає прояв екологічних прав в окремих основних правах людини і громадянина, що закріплені в Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, зокрема: права на життя (ст. 2) (*Oneryildaz v. Turkey, L.C.B. v. the United Kingdom, Calvelli and Ciglio v. Italy*); права на справедливий суд та на ефективний засіб юридичного захисту (ст.ст. 6, 13) (*Zender v. Sweden, Fredin v. Sweden (No. 2)*); права на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції (ст. 8) (*Guerra and others v. Italy, Lopez Ostra v. Spain; and others v. Ukraine; Grimkovskaya v. Ukraine; Arrondelle v. the United Kingdom, Powell and Rayner v. United Kingdom, Fadeyeva v. Russia*); права на свободу об'єднання з іншими особами для захисту своїх інтересів (ст. 11) (*Koretskyu and others v. Ukraine*). Отже, екологічні права громадян України можуть бути захищені в ЄСПЛ саме через права, які закріплені в нормах Конвенції.

Новою сторінкою історії захисту екологічних прав у ЄСПЛ є розгляд кліматичних справ (*Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland, № 53600/20*; 2) *Carême v. France, №7189/21*; 3) *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States, № 39371/20*). Якщо ЄСПЛ визнає, що такі позови можна виносити на розгляд судового органу, то він

буде змушений дати відповідь на питання, чи порушує кліматична політика держав право на життя (ст. 2 Конвенції) і право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції). Позитивні рішення у кліматичних справах іще більше актуалізують та прискорять процес визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля у якості самостійного права, закріпленого Додатковим протоколом до Конвенції.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено актуальні питання поняття, класифікації екологічних прав громадян та деякі особливості їхнього захисту у Європейському суді з прав людини.

Екологічними правами громадян є закріплені в законі і гарантовані системою права можливості у сфері охорони довкілля, використання природного середовища та забезпечення екологічної безпеки. Особливістю цього різновиду прав громадян є те, що вони мають переважно немайновий характер, спрямований на задоволення соціальних, естетичних, оздоровчих, рекреаційних та духовних потреб. Але деякі з екологічних прав можуть мати також майновий характер, задовольняти економічні інтереси (наприклад, право на здійснення загального і спеціального використання природних ресурсів).

Автором акцентується увага, що Україна однією з перших закріпила систему екологічних прав у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991). У 1996 році екологічні права в Україні отримали конституційне визнання та закріплення (ст. 50 Конституції України).

Ефективною формою захисту є захист екологічних прав громадян у Європейському суді з прав людини. Автор акцентує особливу увагу на розгляді у Європейському суді з прав людини кліматичних справ (*Association of Senior Women for Climate Protection and Others v. Switzerland*, № 53600/20; 2) *Carême v. France*, №7189/21; 3) *Duarte Agostinho and Others v. Portugal and 32 Other States*, № 39371/20), що є новою сторінкою у захисті екологічних прав. Якщо ЄСПЛ визнає, що такі позови можна виносити на розгляд судового органу, то він буде змушений дати відповідь на питання, чи порушує кліматична політика держав право на життя (ст. 2 Конвенції) і право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8 Конвенції). Позитивні рішення у кліматичних справах іще більше актуалізують та прискорять процес визнання права на безпечне, чисте, здорове та стійке довкілля у якості самостійного права, закріпленого Додатковим протоколом до Конвенції.

Література:

1. Якої шкоди завдала війна довкіллю України. URL: <https://texty.org.ua/fragments/108729/yakoyi-shkody-zavdala-vijna-dovkilliyu-ukrayiny-the-economist/> (дата звернення – 17.05.2023).

2. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання. К: ФОП Ямчинський

О.В., 2021. 148 с. URL: http://dglb.nubip.edu.ua/bitstream/123456789/9092/1/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%A0%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B7%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82%20%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D1%85.pdf (дата звернення – 17.05.2023).

3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

4. Національна стратегія у сфері прав людини. Схвалено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/119/2021#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

5. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

6. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року №1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

7. Кобринський В.Ю., Камінський А.І. Основні засади класифікації екологічних прав та обов'язків людини і громадянина. Право і суспільство. 2012. № 2. С. 54-58. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/2_2012/12.pdf (дата звернення – 17.05.2023).

8. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). Конвенцію ратифіковано Законом №832-XIV від 6 липня 1999 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення – 17.05.2023).

9. Про інформацію. Закон України від 2 жовтня 1992 року №2657 (в редакції Закону від 13 січня 2011 року №2938-VI). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

10. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13 січня 2011 року №2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

11. Про оцінку впливу на довкілля. Закон України від 23 травня 2017 року №2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

12. Антонюк У.О., Джуган В.О. Правове регулювання оцінювання впливу на довкілля. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/35/541/1149-1?inline=1> (дата звернення – 17.05.2023).

13. Про громадські об'єднання. Закон України від 22 березня 2012 року №4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

14. Про стратегічну екологічну оцінку. Закон України від 20 березня 2018 року №2354-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення – 17.05.2023).

15. The Global Risks Report 2023. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2023.pdf Р.6. (дата звернення – 17.05.2023).

16.. ЄСПЛ як верховний суд з екологічних питань: розгляд кліматичних позовів у Стразбурзі. URL: <https://yvu.com.ua/yespl-yak-verhovnyj-sud-z-ekologichnyh-pytan-rozglyad-klimatychnyh-pozoviv-u-strasburzi/> (дата звернення – 17.05.2023).

17. «Весь світ страждає через російсько-українську війну» – Президент Єгипту відкрив саміт з питань клімату. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/jehuret-kliman/6823486.html> (дата звернення – 17.05.23).

18. Вплив російської збройної агресії на зміну клімату. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/vplyv-rosiyskoyi-zbroynoyi-ahresiyi-na-zminu-klimatu?__cf_chl_tk=23Gf_jZDZtBt7V0WPupUMnmeT88ZG_tJr4OFgpDp1M-M-1683273823-0-gaNycGzND0U (дата звернення – 17.05.2023).

19. Див: URL: <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2023-01-18/secretary-generals-remarks-the-world-economic-forum> (дата звернення – 17.05.2023).

Information about the author:

Kovtun Olena Mykolaivna,

Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Criminal and Administrative Law
Academy of Advocacy of Ukraine
27, Taras Shevchenko boulevard, Kyiv, 01032, Ukraine